

Ірина ШАЙНЕР,

асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) irene10.05@i.ua

ЛЕКСИКО-ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ У КАНВІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПРОСТОРУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ БРИТАНСЬКИХ РОМАНІВ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ)

У статті визначено особливості основних лексико-тематичних груп у сучасних британських прозових творах на військову тематику. У результаті лексикографічного аналізу та покликань на фоні знання досліджено домінуючі ЛТГ: ЛТГ «Військові реалії / явища», ЛТГ «Емоції», ЛТГ «Людське тіло», ЛТГ «Медицина та здоров'я», ЛТГ «Навколишнє природне середовище». Виділені ЛТГ тісно пов'язані між собою та становлять основу розгортання лексико-тематичного поля у художньому просторі, сприяючи тематично реалізації авторського задуму – зображенню впливу війни на людину, її емоційний стан та повсякденне життя.

Ключові слова: лексико-семантичний простір, лексико-семантична група (ЛСГ), лексико-тематична група (ЛТГ), лексико-асоціативна група (ЛАГ).

Iryna SHAINER,

Assistant Professor at the Department of Foreign Languages for the Humanities,
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) irene10.05@i.ua

LEXICAL THEMATIC GROUPS IN THE OUTLINE OF THE LEXICAL SEMANTIC SPACE OF A LITERARY TEXT (BASED ON MODERN BRITISH WAR NOVELS)

The article describes the peculiarities of the main lexical thematic groups (LTGs) in modern British war novels. The interaction of lexical and semantic subsystems determines the trinity of the lexical semantic space unfolding, including semantic, thematic and associative peculiarities of the development of meaning and forming a net of sense relations. Thus, it seems essential to analyze the lexical semantic space of a literary text singling out the corresponding lexical semantic microsystems: lexical semantic, lexical thematic and lexical associative groupings.

As a result of a lexicographical analysis and references to background knowledge, there have been defined and investigated the dominating LTGs in the lexical semantic space of modern British war novels, in particular: LTG 'Military Phenomena', LTG 'Emotions', LTG 'Human Body', LTG 'Medicine and Health', LTG 'Natural Environment'.

LTG 'Military Phenomena' enables authors to represent precisely all the horrors of the war, its devastating consequences and complete absurdity. Certainly, this group is closely connected with LTG 'Medicine and Health', which is characterized by a constructive artistic-content function. Thus, in combination with LTG 'Human Body' it serves to express in full the consequences of the war (physical and psychological traumas) in war and postwar time. On the other hand, the thematic vocabulary of a human body and its movements contributes to the more complete expression of the feelings of heroes, opens an access to their inner world and points to their attitude to the described events as well. The conducted analysis of the lexical semantic filling of a literary text demonstrates that authors focus on the emotions and feelings of people to a great extent. They usually emphasize not the military actions, but rather influence of the war on a person or the feelings caused by war or by recollections of wartime. The distinguished LTGs are closely interconnected and form the basis of the development of the lexical thematic field in the artistic space.

Key words: lexical semantic space, lexical semantic group (LSG), lexical thematic group (LTG), lexical associative group (LAG).

Постановка проблеми. Взаємодія лексичної і семантичної підсистем зумовлює триєдність напряму розбудови лексико-семантичного простору, що включає семантичні, тематичні та асоціативні особливості розвитку значення і формування сітки смислових зв'язків. Тому, вважаємо, що системний аналіз лексико-семантичного простору художнього твору варто проводити шляхом виділення відповідних лексико-семантичних мікросистем: лексико-семантичних, лексико-тематичних та лексико-асоціативних угруповань.

Аналіз досліджень. До ЛТГ відносять класи слів, які «об'єднуються однією і тією ж типовою ситуацією чи темою», при цьому спільна ідентифікуюча (ядерна) сема для них не обов'язкова (Чернухіна І. Я., 1984: 110). На нашу думку, слід відмежовувати ЛТГ від інших угруповань, насамперед, ЛСГ та ЛСП. На відміну від ЛСГ та ЛСП, семантичні зв'язки в яких ґрунтуються на тотожності сигніфікативного аспекту значення, лексичні одиниці ЛТГ характеризуються «денотативною спільністю як властивістю слів позначати один і той самий клас екстралінгвістичних

об'єктів» (Банкевич В. В., 1985: 32). Найважливішою особливістю ЛТГ є позамовна обумовленість відношень між її елементами (Банкевич В. В., 1985: 31; Бережан С. Г., 1973: 116; Левицкий В. В., 1988: 72). Оскільки основу художнього твору, як єдиного художнього організму, становить ідіолексична система, то завдання дослідника – «побачити за словом особу автора, творця і людину, у всій своєрідності його художнього темпераменту, в усій неповторності його індивідуальності, обумовленої соціальним і літературним середовищем, в усій складності світогляду» (Коцюбинська М., 1965: 217). ЛТГ лексико-семантичного простору авторських романів мають функціональну сутність – вираження фрагмента мовної індивідуально-авторської картини світу, що містить в одиницях мови багаж відрефлектованого індивідуального та колективно-суспільного досвіду (Приходько А. М., 2008: 23).

Мета статті – визначити особливості домінальних ЛТГ у структурі сучасних британських художніх творів на військову тематику.

Виклад основного матеріалу. Об'єднання слів у ЛТГ відбувається на основі логіко-понятійного принципу. ЛТГ зумовлені: темою; основною проблематикою ХТ; його жанровою специфікою; соціальними, часовими і локальними факторами, що впливають на формування ідіостилу письменника. ЛТГ може охоплювати лексеми різних повнозначних частин мови, якщо вони відображають спільну сферу реальної дійсності.

Структурно-синергетична самоорганізація ЛТГ відбувається шляхом орієнтації на тематичний атрактор – предметно-тематичну сему. Виділення ЛТГ відбувається на основі лексикографічного аналізу і покликання на фоні знання, що стосуються релевантних сфер позамовної навколишньої дійсності. У результаті, у лексико-семантичному просторі сучасних британських художніх творів на військову тематику виділяємо такі домінальні ЛТГ: ЛТГ «Військові реалії / явища», ЛТГ «Емоції», ЛТГ «Людське тіло», ЛТГ «Медицина та здоров'я», ЛТГ «Навколишнє природне середовище».

Важливе місце у сучасному літературно-художньому творі на військову тематику, без сумніву, посідає ЛТГ «Військові реалії / явища», що об'єднує лексичні одиниці номінації різних військових реалій. Тематичне різнобарв'я цієї ЛТГ викарбовується такими підгрупами: **1) fight / боротьба:** *fight, offence, struggle* (= a long hard *fight* to get freedom, political rights), *attack, gunfire, enemy, war* (= when there is *fighting* between two or more countries or between opposing groups

within a country, involving large numbers of soldiers and weapons); **2) army and military forces / армія та військові сили:** *warrior, artillery, battalion* (= a large group of *soldiers* consisting of several companies; *soldier* = a member of the *army* of a country), *soldier, officer, lieutenant, barracks* (= a building or group of buildings in which *soldiers* live), *military, navy*; **3) military facilities / військові об'єкти:** *hut, shelter, garrison* (= the *buildings* where a garrison of *soldiers* live), *headquarters, camp* (= a permanent *place* where *soldiers* live or train), *field hospital, medical hut*; **4) uniform / уніформа:** *uniform, fatigues* (= loose-fitting *army* clothes), *trench coat, jackboot* (= a boot *worn by soldiers* that covers their leg up to the knee), *heels, military cap*; **5) weapon / зброя:** *shrapnel, rifle, knife, bayonet, bullet, grenade, shot* (= an act of firing a *gun*; a *gun* = a metal *weapon* which shoots bullets or shells), *ammunition, shotgun*.

Зазначимо, що ЛТГ «Військові реалії / явища» проявляється у сучасних творах на різних рівнях, а саме: на рівні макро-, мезо- та мікрівкрапель. Макро- та мезовкраплення військової тематичної лексики у творі дають змогу письменникам на прикладі минулого якнайповніше передати всі жахіття війни, її згубні наслідки та цілковиту абсурдність. Водночас, твори з мікрівкрапленнями військової тематичної лексики створюють особливу атмосферу постійної присутності війни, наслідків війни, які продовжують впливати на людину навіть у мирний час. Мікрівкраплення цієї ЛТГ створюють ефект відлуння війни впродовж цілого твору. Безперечно, з ЛТГ «Військові реалії / явища» тісно пов'язана ЛТГ «Медицина та здоров'я», в якій на основі аналізованих романів виділяємо такі підгрупи: **1) diseases / хвороби:** *fever, stomach ache, headache* (= a *pain* in your head; *pain* = highly unpleasant physical sensation caused by *illness* or *injury*), *tuberculosis, plague, contamination*; **2) injuries / поранення:** *injury, wound, harm, hurt, trauma, pain*; **3) mental diseases / психічні захворювання:** *mania* (= a serious *mental illness*), *hysteria, insanity, paranoia, amnesia* (= the medical condition of not being able to *remember* anything; *remember* = to have a picture or idea *in your mind* of people, events, places etc from the past); **4) medicine and instruments / медикаменти та медичні інструменти:** *pill, pharmacy, drug, purgative, curative, bandage, stethoscope*; **5) medical staff / медперсонал:** *doctor, nurse*; **6) medical establishments / медичні заклади:** *hospital, field hospital, sanatorium, nuthouse*.

Тематичній лексиці медицини та здоров'я властива конструктивна художньо-змістова роль.

Так, у поєднанні з ЛТГ «Людське тіло» вона слугує у творі для вираження повною мірою наслідків війни для людини (фізичні та психологічні травми) як у воєнний, так і у повоєнний час. З іншого боку, тематична лексика людського тіла та його рухів сприяє повнішому вираженню переживань і почуттів героїв, відкриває нам доступ до їх внутрішнього світу, а також вказує на їх ставлення до зображуваних подій. Це вказує на взаємозв'язок ЛТГ «Людське тіло» з не менш важливою ЛТГ «Емоції». Проведений аналіз лексико-тематичної наповненості ХТ показує, що автори здебільшого зосереджуються на почуттях та поведінці людей. У творах на військову тематику акцент зазвичай не на самих воєнних діях, а більшою мірою на впливі війни на людину, а також почуттях, викликаних війною або згадками про воєнний період. Тематично лексика з ЛТГ «Емоції» можемо поділити на підгрупи, відповідно до загальноприйнятої класифікації видів емоцій: **1) anger / гнів:** *annoyance, fury, rage, madness, outrage;* **2) fear / страх:** *horror, fright, panic, terror, shiver, shudder, scared;* **3) shame / сором:** *embarrassment, confusion (= a feeling of not being able to think clearly what you should say or do, especially in an embarrassing situation), humiliation;* **4) guilt / провинна:** *remorse (= deep regret or guilt for a wrong committed), regret;* **5) frustration / розчарування:** *disappointment, disappointed, frustration, frustrated;* **6) sorrow / сум / страждання:** *misery, grief, regret, sadness, sad, loneliness, unhappy;* **7) joy / радість:** *fascination, cheer, enthusiasm, happy, smile, delighted, laugh, excitement;* **8) surprise / здивування:** *astonishment, amazement, surprise, surprised.*

ЛТГ «Навколишнє природне середовище» об'єднує лексичні одиниці номінації географічних реалій, об'єктів і природних явищ, що сприяє максимальному наближенню природного опису до дійсності, а також переключенню життєвих реалій та пейзажної лексики. Архісемою ЛТГ вважаємо «характерні природні особливості», що уможлиблює шляхом логічного аналізу й умовиводу віднести лексичні одиниці, значення

яких є тематично значущим, інклюзивним і відображає відповідні риси природного середовища, до складу ЛТГ. Отже, у цій ЛТГ виділяємо такі тематичні підгрупи: **1) proper geographical names / власні географічні назви:** *France, Paris, Germany, Berlin, Europe, England, London;* **2) geographical features / географічні особливості:** *field, hill, valley, woods, garden, woodland, forest, mountain, river;* **3) celestial bodies / небесні тіла:** *sun, sky, cloud, star, moon, planet;* **4) natural phenomena / природні явища:** *breeze, rain, lightning, wind, thunderstorm, raindrops, fog, windy, storm;* **5) natural setting / природне середовище:** *air, soil, atmosphere, ground, terrain, earth, land, sea, water.*

Семантична конкретизація теми природи зумовлена спрямованістю епічного прозового ХТ на оповідь, в якій природне оточення слугує простором локалізації подій. Лексико-тематичні одиниці є здебільшого засобами територіально-географічної локалізації місцевості. Водночас, варто зазначити, що природа у сучасних британських творах на військову тематику постає у світлі цілковитої залежності від внутрішніх переживань героїв.

Висновки. Отож, семантична організація лексичної структури ХТ за тематичним критерієм дає змогу виявити у лексико-семантичному просторі зони акумуляції значення, що охоплює предметну область позамовної дійсності й забезпечує художньо-сміслову простягання твору. Виділені домінальні ЛТГ у сучасних британських творах на військову тематику тісно пов'язані між собою та становлять основу розгортання лексико-тематичного поля у художньому просторі, сприяючи тематично реалізації авторського задуму. Виділення у ХТ тематичного осередку вказує на важливу роль певного прошарку тематичної лексики не тільки у світобаченні авторів сьогодення, але й у змістово-смісловому обрамленні їх творів. Оскільки сучасні твори на військову тематику є недостатньо вивченими у науковій думці, вважаємо актуальним дослідження їх лексико-семантичного простору шляхом виокремлення та аналізу ЛСГ, ЛТГ та ЛАГ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнольд И. В. Лексико-семантическое поле в языке и тематическая сетка текста. Текст как объект комплексного анализа в вузе. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. С. 3–11.
2. Банкевич В. В. К вопросу о соотношении ЛСГ и тематических групп. Семантика слова и предложения: Межвуз. сб. науч. тр. Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. С. 30–35.
3. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц. Кишинев: Штиинца, 1973. 372 с.
4. Васильев Л. М. Теория семантических полей. Вопросы языкознания. 1971. №5. С. 105–113.
5. Данилова З. В. Поняття системності лексики, лексичних угруповань у мові та мовленні. Мова і культура. 2012. Вип. 15. Т. 1. С. 22–28.
6. Коцюбинська М. Література як мистецтво слова. К.: Наукова думка, 1965. 318 с.

7. Левицкий В. В. Типы лексических микросистем и критерии их различения. Филол. науки. 1988. №5. С. 66–73.
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
9. Чернухина И. Я. Элементы организации художественного прозаического текста. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1984. 115 с.
10. Щур Г. С. Теории поля в лингвистике. М.: Наука, 1974. 254 с.
11. Boyne, J. (2011). The Absolutist. Retrieved from Royallib.com.
12. Boyne, J. (2015). The Boy at the Top of the Mountain. Retrieved from RuLit.me.
13. Boyne, J. (2006). The Boy in the Striped Pyjamas. Retrieved from Royallib.com.
14. Harris, J. (2001). Five Quarters of the Orange. Retrieved from Royallib.com.
15. Longman Dictionary of Contemporary English / dir. D. Summers. Longman, 2005. 1949 p.
16. McEwan, I. (2001). Atonement. Retrieved from fb2-epub.ru.
17. Oxford English Dictionary [Electronic resource]. Oxford University Press, 2017. Available at: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення 01.05.2018).
18. Waters, S. (2009). The Little Stranger. Retrieved from RuLit.net.

REFERENCES

1. Arnold I. V. Leksiko-semanticheskoe pole v yazyke i tematicheskaya setka teksta [The lexical semantic field in a language and a thematic net of the text]. Text as an object of a complex analysis in the institute. L.: Izd-vo Leningr. un-ta, 1984. pp. 3–11 [in Russian]
2. Bankevych V. V. K voprosu o sootnoshenii LSG i tematicheskikh grupp [To the question of correlation of LSG and thematic groups]. Semantics of a word and a sentence: Interinstitut. collec. of scient. works. L.: Pub. LGU, 1985. pp. 30–35 [in Russian]
3. Berezhan S. G. Semanticheskaya ekvivalentnost leksicheskikh yedinit [The semantic equivalence of lexical units]. Kishenev: Shtiintsa, 1973. 372 p [in Russian]
4. Vasilyev L. M. Teoriya semanticheskikh polei [The theory of semantic fields]. Questions of linguistics. 1971. №5. pp. 105–113 [in Russian]
5. Danylova Z. V. Poniattia systemnosti leksyky, leksychnykh uhrupovan u movi ta movlenni [The notion of lexical system, lexical groupings in a language and speech]. Language and culture. 2012. Is. 15. T. 1. pp. 22–28 [in Ukrainian]
6. Kotsiubynska M. Literatura yak mystetstvo slova [Literature as art of a word]. K.: Scientific Thought, 1965. 318 p [in Ukrainian]
7. Levitskii V. V. Tipy leksicheskikh mikrosistem i kriterii ih razlicheniya [Types of lexical microsystems and criteria of their distinction]. Philol. sciences. 1988. №5. pp. 66–73 [in Russian]
8. Prykhodko A. M. Kontsepty i kontseptosystemy v kognityvno-dyskursyvniy paradyhmi lnhvistyky [The concepts and conceptual systems in a cognitive discursive linguistics]. Zaporizhzhia: Premyer, 2008. 332 p [in Ukrainian]
9. Chernuhina I. Ya. Elementy organizatsyi hudozhestvennogo prozaicheskogo teksta [The elements of a literary prose text organization]. Voronezh: Izd-vo Voronezhskogo un-ta, 1984. 115 p [in Russian]
10. Shchur G. S. Teorii polia v lingvistike [The theories if a field in linguistics]. М.: Nauka, 1974. 254 p [in Russian]
11. Boyne, J. (2011). The Absolutist. Retrieved from Royallib.com.
12. Boyne, J. (2015). The Boy at the Top of the Mountain. Retrieved from RuLit.me.
13. Boyne, J. (2006). The Boy in the Striped Pyjamas. Retrieved from Royallib.com.
14. Harris, J. (2001). Five Quarters of the Orange. Retrieved from Royallib.com.
15. Longman Dictionary of Contemporary English / dir. D. Summers. Longman, 2005. 1949 p.
16. McEwan, I. (2001). Atonement. Retrieved from fb2-epub.ru.
17. Oxford English Dictionary [Electronic resource]. Oxford University Press, 2017. Available at: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення 01.05.2018).
18. Waters, S. (2009). The Little Stranger. Retrieved from RuLit.net.

Статтю подано до редакції 09.05.2018 р.